DE OFFICIO PRINCIPIS CHRISTIANI

LIBER TERTIUS

HIC POSTREMUS LIBER CONTINET

VITAS SANCTORUM PRINCIPUM TESTAMENTI NOVI

VITA ET VIRTUTES

THEODOSII IMPERATORIS.

Primus Christianus imperator, Constantinus Magnus et plane egregius fuit. Sed quoniam vitam ejus scripsit Eusebius Cæsariensis hæreticus Arianus, et ab illo hauserunt quicquid scriptis de rebus ejus gestis mandarunt Socrates, Sozomenus, et alii posteriores : ideo vitam illam prætermittendam mihi esse existimavi : præsertim cum historias Eusebii Gelasius Papa inter scripta apocrypha retulerit.

Post Constantinum celeberrimus, et religiosissimus Theodosius fuit, quem Sanctus Ambrosius non dubitat inter eos connumerare, qui statim ab obitu, in cœlum ascendunt. Sic enim loquitur in oratione funebri de ejus laudibus habita ad populum : « Convertere » (inquit) « anima mea in requiem tuam, in quam festinavit ingredi Theodosius »; et paulo infra : « Absolutus igitur dubio certamine, fruitur nunc Augustæ memoriæ Theodosius, luce perpetua ». Et infra : « Manet ergo in lumine Theodosius, et sanctorum cœtibus gloriatur. » Et quoniam potuisset illi objici peccatum cœdis Thessalonicensis, respondet in eodem loco idem Sanctus Ambrosius, dicens : « Dilexi virum, qui magis arguentem, quam adulantem probaret. Stravit omne quo utebatur, insigne regium, deflevit in Ecclesia publice peccatum suum, quod et aliorum fraude obrepserat, gemitu et lacrymis oravit veniam, quod privati erubescunt, non erubuit imperator publice agere pœnitentiam. Neque ullus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem. » Sancto Ambrosio Sanctum adjungamus Augustinum. Hic in libro quinto de Civitate Dei miris laudibus effert fidem et pietatem imperatoris Theodosii; quem dicit in bello magis orando, quam feriendo pugnasse : et hoc tam manifestum fuisse omnibus, ut etiam Claudianus Poeta Gentilis de eo cecinerit :

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Et enumeratis bonis operibus ejus concludit : Hæc ille secum, et si quæ similia, quæ enumerare longum esset, bona opera tulit, ex isto temporali vapore cujuslibet culminis et sublimatis humanæ, quorum operum merces est æterna felicitas, cujus dator est Deus, solis veraciter piis.

Addam et tertium testem pietatis Theodosii Sanctum Paulinum Nolæ Episcopum. Hic in epistola nona ad Severum loquens de laudatione sua in Theodosium : « Non tam (inquit) imperatorem, quam Christi servum non dominandi superbia, sed famulandi humilitate potentem, nec regno sed fide principem prædicavi. » Denique Rufinus, qui eodem tempore vixit, in libro undecimo

historiæ Ecclesiasticæ sic loquitur : « Igitur (Theodosius) præparatur ad bellum, non tam armorum telorumque, quam jejuniorum, orationumque subsidiis : nec tam excubiarum vigiliis, quam obsecrationum pernoctatione munitus, circuibat cum Sacertotibus et populo omnia orationum loca ; ante Martyrum, et Apostolorum thecas jacebat cilicio prostratus, et auxilia sibi fida Sanctorum intercessione poscebat. » Et paulo infra : « Tunc Theodosius, ut conversas suas acies vidit, prostratus in conspectu Dei : Tu, inquit, omnipotens Deus nosti, quia in nomine Christi Filii tui ultionis justæ causam suscepi : si secus, vindica in me : si vero cum causa probabili, et in te confisus huc veni, porrige dexteram tuam, ne forte dicant gentes, ubi est Deus eorum » ? Et paulo post : « Etenim compertum est, quia post illam Imperatoris precem quam Deo fuderat, ventus ita vehemens exortus est, ut tela hostium in eos qui jecerant retorqueret : cumque magna vi persistente vento, omne jaculum missum ab hostibus frustraretur ; fracto adversariorum animo, seu potius divinitus repulso, Eugenius (tyrannus) ante Theodosii pedes, vinctis post terga manibus, adducitur, ibique finis vitæ ejus, et certamini fuit. » Ex his quatuor testibus, omni fide dignissimis, facile potest intelligi, Theodosium nostrum, non solum pium fuisse principem, sed etiam cum Mose, et Josue, cum Davide, et Ezechia posse conferri, ad quorum preces Deus, cum eorum hostibus manifeste pugnabat.

Sed ut ordine res ejus gestæ intelligantur, afferemus in medium ea omnia, quæ Theodoretus in historia sua litteris mandavit : quamvis enim res easdem Socrates et Sozomenus scripserint, tamen Theodoretus majori fide dignus est ; cum Socrates et Sozomenus labe hæreseos Novatianæ infecti fuerint ; et de Sozomeno scribebat Sanctus Gregorius in epistola ad Eulogium Episcopum Alexandrimum Sozomenum in historia sua multa mentiri : quod etiam de Socrate dici potest, ut nos ostendimus in libro de clericis capite vicesimo. Sic igitur Theodoretus scribit : Per idem tempus Theodosius, vir cum ob majorum splendorem, tum ob suam ipsius fortitudinem percelebris, et propterea in invidiam non ab illis modo, qui pares erant dignitate, verum etiam a tribunis suis, vacatus ; in Hispaniam ubi et natus erat, et educatus, ætatem degit. Itaque imperator incertus animi quid ageret (quippe barbaros adeo insolenter effecerat victoria, ut difficiles admodum expugnatu tum essent, tum viderentur) ; tandem sibi persuasit, si Theodosium ducem belli gerendi constitueret, imperium malis, in quibus versabatur, penitus liberatum iri. Quare confestim Theodosium evocat ex Hispania, ducem creat, et cum exercitu, quem in unum collegerat, mittit. Qui fide communitus, alacri animo et erecto, iter suscipit : et ingressus in Thraciam, barbarosque ex adverso venientes conspicatus, aciem veluti prælium facturus instruit : facta autem levi pugna, cum barbari Romanorum impetum sustinere non possent, aciem deserunt : atque terga dantes fugæ se mandant, quos Romani, quantum poterant, persequuntur, magnaque barbarorum fit cædes. Nam non a Romanis solum, sed ab se mutuo interfecti ceciderunt. Quare cum quam plurimi essent ad hunc modum trucidati : et pauci qui latere potuerant Istrum trajecissent : Dux ille longe prætantissimus Theodosius, copiis suis in urbes vicinas distributis, ad imperatorem Gratianum celerrime, quo suæ victoriæ ipse nuntius esset, proficiscitur. Atque cum imperator, quæ narrabat, ne credibilia quidem putaret, et factum supra modum miraretur, illi, quos stimuli pungebant invidiæ aiunt, eum fugæ se dedisse, et exercitum amisisse. Theodosius igitur postulat ab illis qui contradicerent, ut nuntios mittant, perque eos multitudinem barbarorum interfectorum diligenter cognoscant : facile enim esse ex spoliis numerum perdiscere. Cui orationi offensus imperator, misit nuntios, qui res gestas explorarent, eique postea referrent. Duci autem optimo Theodosio interim apud Gratianum commoranti, divina quædam visio ab ipso omnium rectore Deo objecta est. Videbatur enim videre divinum Meletium Ecclesiæ Antiochenæ præsulem, chlamydem sibi imperatoriam injicere, et coronam illi honori convenientem capiti imponere. Quæ cum noctu secundum quietem vidisset, prima luce cuidam ex familiaribus indicavit. Ille somnium manifestum esse dixit. Ac perpauci dies jam intercesserunt, cum redeunt nuntii, qui ad res a Theodosio gestas cognoscendas profecti fuissent ; retuleruntque permulta barbarorum millia trucidata esse. Itaque imperator jam pro certo persuasum habens, se non sine summo imperii commodo eum delegisse, imperatorem quoque designavit, et illis imperii partibus quas Valens rexerat, ei commissis, ipse in Italiam contendit, Theodosiumque in imperii partes ei assignatas dimisit. Qui ut primum imperium obtinuit Ecclesiis, præ cæteris rebus diligenter prospicere cœpit, et ut Episcopi suæ ditionis, Constantinopolim ire maturent, admonet. Nam sola ea imperii pars Ariana labe passim commaculata fuit : pars autem versus occidentem ab ea libera permansit ; siquidem Constantinus filius Constantini Magni natu maximus, et Constans minimus natu, paternam fidem integram conservabant : quin etiam Valentinianus imperator Occidentis, veram pietatem sinceram, et incorruptam custodiebat. Imperii vero pars, quæ spectat ad Orientem ex multorum nequitia Arianam labem contraxit, ob nimiam Constantii imperatoris facilitatem ; et improbam Valentis item imperatoris nequitiam.

Per idem tempus Justina Valentiniani senioris conjux, et Valentiniani junioris mater Arianæ doctrinæ semina, quæ vivente marito occultare studuit, cum filii sui mollem, et flexibilem animum cerneret ; proferre cœpit audacius. Adolescens autem matris monita usui fore arbitratus, primum cum Ambrosio communicat, ratus si hunc ad suam perduceret sententiam, se alios facile superaturum. At Ambrosius revocat illi in memoriam paternam pietatem ; et simul exponit doctrinarum differentiam, et quo modo hæc, id est, Catholicæ cum doctrina Domini et Apostolorum prædicatione conveniunt ; illæ vero, id est, hæreticæ, ab utraque dissentiant, et legibus Ecclesiæ, Spiritus sancti instinctu sancitis, perspicue repugnent. Adolescens vero, utpote adolescens, et a matre cæcata incitatus ; tantum aberat ut Ambrosii orationi assentiretur, ut etiam iracundia inflammatus Ecclesiæ parietes turmis peditum tum gravi, tum levi armatura tectorum, circumsideret. Ubi autem fortissimum illum bellatorem his rebus minime perferre factum videt (eas enim pro larvis, quæ ad terrendos pueros objici solent, habebat Ambrosius), tantum bile commotus palam dat ei mandatum, ut e sacri templi vestibulis egrediatur. Tum Ambrosius : Non sum istud, inquit, facturus, neque ovile ovium proditurus lupis ; neque blasphemiæ auctoribus sacrosanctum Dei templum traditurus ; sed si libet, me interficere hic intus, vel cuspide hastæ, vel gladio confodito : sum enim cupide, ac libenter hanc cædem excepturus. Longo autem tempore post, ubi Maximus de facinore contra præclarissimum veritatis præconem Ambrosium ; per Valentinianum admisso, certior factus est ; scribit ad Valentinianum litteras, hortaturque uti tum a bello contra pietatem faciendo desistat, tum ne paternam pietatem prodere moliatur, postremo minatur, bellum si non obtemperet, se contra eum suscepturum, atque quod litteris significaverat, factis præstitit. Nam collecto exercitu Mediolanum, ubi ætatem agebat Valentinianus, mature contendit : cujus adventu cognito, Valentinianus fugit in Illyricum, jam edoctus experientia quid commodi maternum attulisset consilium. Theodosius autem omni laude cumulatus imperator, cum certior factus esset tam de rebus ab adolescente Valentiniano imperatore gestis, quam de tyranni Maximi litteris ; scribit ad Valentinianum, non debere eum minari, quod sibi imperatori terror incussus fuerat, et robur tyranno adjunctum. Nam imperatorem armis pietatem impugnasse ; tyrannum eumdem defendisse. Atque illum hac prodita, inermen in fugam conjectum ; hunc ea veluti armis munitum, eum illa nudatum devicisse ; pietati enim ejus legislatorem favere. Ista quidem cum longo a Valentino abesset, scripsit Theodosius. Atque simul ut accepit de fuga Valentiniani ; venit ei subsidio, illumque jam e proprio imperio ejectum, et ad suam ditionem accedentem conspicatus, primo animo ejus adhibet curationem, impietatis morbum altius insitum evellit, et ad pietatem paternam reducit : deinde jubet bono animo esse : contra tyrannum bellum gerit, sine sanguinis effusione, adolescenti restituit imperium, et tyrannum interficit. Nam rem injustam se facturum putavit, et fœdera cum Gratiano pacta violaturum ; si non pœnas de interfectoribus suis repeteret.

Post Theodosii illinc reditum, Amphilochius ille admirabilis, accessit imperatorem oraturus, ut ex urbibus, Arianorum conventus ejiciat. At imperator, postulationem illam nimis severam, et inhumanam arbitratus, rejecit. Sapientissimus igitur Amphilochius, re ad tempus tacita, aliam rationem ad id quod volebat, obtinendum, eamque plane memorabilem excogitavit : nam cum alio tempore forte intra palatium esset, videretque astanti imperatori filium suum Arcadium, qui nuper imperator creatus fuerat ; ipsum imperatorem Theodosium, ut mos est,

salutavit ille quidem, sed filium sine honore dimisit. Imperator autem ratus Amphilochium oblitum officii, jubet ad filium accedere, eumque salutare. At Amphilochius respondit, satis esse, quod ei honorem habuerat. Itaque Theodosius rem acerbe, et graviter ferens, probrum filio objectum, injuriæ loco sibi ipsi illatæ numeravit. Tum sapientissimus Amphilochius declarans imperatori quod animo instituebat, contenta voce: Vides, inquit, o imperator, quam ægre ignominiam filii tui patiaris, imo vero illis qui eum insultant, vehementer succenses. Credas igitur mihi velim, hujus universitatis rectorem Deum, eos qui contra Filium suum Unigenitum loquuntur blasphemias, itidem detestari, et tamquam ingratos erga Servatorem, et patronum suum odio prosequi. Cujus institutum cum hoc pacto cognovisset imperator; facta ejus, dictaque simul admiratus, legem protinus conscripsit, quæ vetabat, conventus ab Hæreticis agi. Verum omnes communis humani generis adversarii tendiculas vitare, non adeo facile est. Quapropter admirabilis ipse imperator humanæ naturæ particeps a perturbationibus minime vacuus fuit: quippe immoderata animi concitatione, cum justa iracundia conjuncta, facinus crudele commisit. Quod quidem ad legentium utilitatem hoc loco commemorabo: nam ejusmodi, profecto est, ut imperator iste admirabilis ob id tum in crimen merito vocari, tum contra summa laude, ac prædicatione efferri debeat.

Thessalonica urbs est amplissima illa quidem, et multis hominibus frequentata: quæ tametsi subjecta est ditioni Macedonum, præ cunctis tamen urbibus Thessaliæ, Achaiæ, et aliarum gentium plurimarum, quas præfectus Illyriæ moderatur; primas obtinet. In hac civitate cum forte seditio concitata esset, magistratus aliquot obruti lapidibus fuere, et gravibus contumeliis vexati. Quibus rebus nuntiatis, imperator bile accensus, flammas neutiquam repressit iracundiæ; sed illius arbitrio permisit pronunciandæ sententiæ de supplicio Thessalonicensibus irrogandæ potestatem. Iracundia igitur hanc auctoritatem nacta gladios contra omnes distrinxit, et insontes pariter cum sontibus trucidavit. Nam septem hominum millia, uti ferunt, interfecta fuerunt, in qua occisione non judicium antecesserat, neque auctores tam horrendi facinoris justa et legitima sententia condemnati; sed omnes simul, veluti spicæ in messe desectæ, concisi fuerunt. Hac miseranda et lugubri calamitate cognita, Ambrosius imperatori Mediolanum adventanti, et in sacrum templum ingredi cupienti; extra sacra vestibula obviam procedit, vetatque in templum intrare, et his fere verbis eum affatur: Est verisimile, o imperator, te ignorare cædis abs te patratæ magnitudinem, neque post sedatam iracundiam admissum facinus pervidere: nam imperatorius fortasse principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas effundit rationi caliginem. Verum quæ sit natura nostra, et quam fragilis ac fluxa considerandum est, et in avitum pulverem ex quo orti sumus, et in quem recasuri, acies mentis intendenda, neque ipse splendore purpuræ deceptus, corporis, illa operti imbecilitatem ignorare debes. Quin etiam illis imperas, qui et ejusdem sunt naturæ participes, atque adeo conservi. Unus enim Dominus omnium, et rex, hujus universitatis fabricator Deus. Quibus igitur oculis intueberis templum illius, qui est omnium Dominus? quibus pedibus sanctum illud solum calcabis? Qui, quæso, manus injusta cæde, et sanguine respersas extendere audebis, et iisdem sacrosanctum corpus Domini accipere? aut quomodo venerandum ejus sanguinem ori admovebis, qui furore iræ jubente tantum sanguinem tam inique effudisti? Recede igitur, et ne conare novo scelere scelus ante editum augere: sed capesse vinculum, quo ut ligeris Dominus omnium cœlitus sententiam dat, quod quidem vinculum vim habet, et morbum animi depellendi, et te ad sanitatem restituendi. Huic orationi obsecutus imperator (nam divinis educatus eloquiis accurate norat, tum quæ essent officia Sacerdotis, tum quæ regum propria), cum gemitu et lacrymis ad palatium revertitur. Atque longo temporis spatio dilapso (octo enim menses jam præterierant) Servatoris natalitia fuere celebrata. Imperator autem considet in palatio lamentis se dedens, et magnam vim profundens lacrymarum. Quod cum animadvertisset Ruffinus, qui tum magister aulæ fuit, magnaque apud imperatorem auctoritate, utpote familiaritate ei conjunctior: ad illum accedit, rogat causam fletus. Tum imperator lugens acerbius, et majorem in modum flens. Tu, inquit, Ruffine, ludis: nam quantis in malis verser, non sentis. Ego vero gemo, et meam ipsius deploro calamitatem, dum

mente complector quam facilis aditus ad sacrum templum servis et mendicis pateat, liberque illis ad Dominum suum deprecandum detur introitus: mihi autem non modo ad illum locum, verum etiam ad cœlum ipsum accessus præclusus sit. Nam venit mihi in mentem sententiæ a Domino prolatæ, quæ palam dicit: *Quemcumque ligaveritis super terram, erit ligatus et in cœlis.* Cui Ruffinus: Curram, inquit, si placet, ad Episcopum, ei supplicabo, persuadeboque, ut tua solvat vincula. At non est, inquit imperator, tibi morem gesturus: novi enim adeo justam Ambrosii sententiam, ut non metu potestatis imperatoriæ sit legem Dei violaturus. Verum cum instaret Ruffinus, polliceturque se Ambrosio persuasurum, imperator jubet propere abire; ipseque falsa spe inductus, et Ruffini confisus promissis, paulo post sequitur. Ut primum autem Ruffinum divus vidit Ambrosius: Videris mihi, inquit, Ruffine, canum impudentiam imitari. Nam tametsi tuo suasu tam crudelis facta est cædes: tu tamen ita perfricuisti os, ut nec pudeat, nec pigeat tanta rabie contra imaginem Dei insanivisse. Ubi vero Ruffinus obnixe eum oraverat, dixeratque imperatorem brevi adfuturum; Sanctus Ambrosius divino zelo accensus: Ego, inquit, Ruffine, prædico, me illum ab introitu sacri vestibuli prohibiturum: quod si imperium mutarit in tyrannidem, cædem lubens equidem accipiam. Quibus auditis Ruffinus imperatori per nuntium significat, hortaturque ut maneat in palatio. Quæ cum imperator in medio foro accepisset: Eo, inquit, illuc nihilominus, quo justas debitasque contumelias subeam. Ubi vero ad sacros templi parietes advenit, non ingreditur in templum ille quidem; sed ad Episcopum, qui in ædicula salutatoria sedebat, accedens obsecrat, ut vincula illi solvat. At Ambrosius ejus adventum dixit esse tyrannicum, eumque ipsum contra Deum insanire, et illius leges proterere. Tum imperator: Non obstinato animo, inquit, leges sancitas impugno, neque sacra vestibula per nefas introire cupio: sed oro, uti mihi solvas vincula, et proponas tibi ante oculos clementiam illius, qui est Dominus omnium, et ne mihi occludas januam, quam ille omnibus, quos peccatorum suorum pœniteat, patefecit. Cui Ambrosius, quam tu, inquit, pœnitentiam, post tam grave scelus admissum ostendis? quæ medicamenta ad vulnera tam difficilia curato sananda adhibuisti? Tuum est, inquit, imperator, medicamenta ostendere, æque temperare, et vulnera, quæ ægrius curantur, obligare: meum autem, quæ sunt adhibita accipere. Tum Divus Ambrosius: quoniam, inquit, iracundiæ permisisti judicium, et non rectæ rationi, sed animo irato obsecutus sententiam pronunciasti: conscribe legem, qua deinceps sententiæ per iracundiam pronuntiatæ, irritæ sint et nullius momenti: cognitionesque causarum de cæde, et publicatione bonorum ad triginta dies scriptis proditæ maneant, uti recta ratione de illis judicium des, atque diebus illis confectis, qui decreta illa scripserint, mandata tua tibi ostendant. Ac tum quidem compressa iracundia, ratione sola causam expendens, inquires in decreta, et ita perspicies, iniqua sint, an æqua, quod si iniqua deprehenderis, certum est, ea decreta scriptis mandata te dilaceraturum, sin æqua confirmaturum; sicque manifeste intellecturum, numero dierum, interjectorum nihil de auctoritate decretorum recte sancitorum omnino detractum esse. Istud consilium, imperator, quoniam prudentissimum esse censebat, libenter amplexatus, jubet exemplo legem conscribi, suaque subscriptione confirmat. Qua re confecta Divus Ambrosius ejus vincula solvit. Itaque imperator fidelissimus in sanctum templum ingressus, non stans Dominum precatus est, neque genibus flexis; sed pronus humi abjectus versum illum Davidis recitavit: *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me, secundum verbum tuum*, atque capillos manu lacerans, frontem ferire, lacrymarum guttis solum rigare, veniamque supplex petere cœpit. Ubi autem tempus postulavit, ut dona sacræ mensæ offerret; surgit atque non minorem lacrymarum vim, quam antea effundens in sanctuarium ingressus est. Cum vero uti solebat, obtulisset, intus prope cancellos mansit. At rursus magnus ille Ambrosius non conticuit quidem, sed locorum differentiam eum docuit. Ac primum sciscitatur, eaque re egeret: et cum respondisset imperator, se exspectare divinorum mysteriorum perceptionem; significat illi per primarium Diaconum, qui ei ministrabat, ad loca interiora solis Sacerdotibus aditum patere: eademque aliis omnibus inaccessa esse. Jubet igitur, ut exeat, et eum reliquis laicis consistat: nam purpura, inquit, imperatores facit, non Sacerdotes. Quam admonitionem itidem excepit lubens imperator fidelissimus,

responditque se non animi confidentia inductum mansisse intra cancellos, sed hanc consuetudinem Constantinopoli didicisse ; quare habeo etiam, inquit, pro hac medicina gratiam.

Tantis, et tam eximiis virtutibus enituit tum Episcopus, tum imperator. Utrumque enim admiror, alterum propter ingenuam loquendi libertatem, alterum propter facilem obedientiam : et illum propter divini zeli ardorem, alterum propter sinceram fidem. Imperator autem pietatis præcepta, quæ ab illustri illo Episcopo didicerat, etiam cum revertisset Constantinopolim observavit. Nam cum divino quodam festo ad templum veniret, statim ut dona sacræ mensæ obtulerat, exivit. Atque cum Nectarius, qui id temporis illius Ecclesiæ Antistes fuit, rogaret, cur non maneret intus, gemens inquit : Ægre tandem didici, quid inter imperatorem intersit, et Episcopum ; ægre tandem reperi veritatis magistrum ; nisi solum Ambrosium novi Episcopum, dignum eo nomine. Tantum commodi reprehensio, a viro virtute præstanti adhibita, secum apportare solet.

Alia porro causa suppetebat huic imperatori, ex qua similiter utilitatis percepit non parum : nam conjux ejus Placilla, nunquam destitit divinas leges ei in memoria redigere; seque primum eisdem accurate ipsa erudierat. Siquidem ea non imperatorio principatu se insolenter extulit : sed divinum, quo flagrabat desiderium augere studuit : quippe beneficii magnitudo amorem erga Dominum multo reddidit ardentiorem. Itaque ad eos sublevandos, qui mutila corpora, membraque omnia labefactata haberent : nihil non diligentiæ et curæ adhibuit, atque ad eam rem non servorum opera usa est : sed illa ipsa hoc fungi ministerio, adire eorum hospitia, et singulis necessaria suppeditare voluit. Simili quoque ratione Ecclesiarum hospitia visere, ægrotis in lecto decumbentibus curationem adhibere, tractare ollas, jusculum gustare, patinam illis deferre, frangere panem, offas porrigere, eluere pocula omnia, denique alia munera obire, quæ servi et ancillæ exequi solent. Atque illis, qui eam ab hoc genere ministerii avocare studebant respondit, aurum distribuere decere imperatorem : se autem pro ipso imperio ei, qui idipsum dederat, illam operam offerre debere. Quin etiam crebro solebat marito dicere : Semper te, mi vir, oportet cogitare, qui olim fueris, et qui jam sis. Ista assidue animo complectens, non te jurgatum ostendes erga patronum : sed imperium, quod suscepisti, juste et legitime gubernabis : atque eo rite administrando, cum qui ipsum donaverit, auguste, sancteque coles. Ejusmodi sermonibus semper habitis, semina virtutum animo ejus mandata præclarissime, commodissimeque rigavit. Ista quidem ante virum migravit e vita : post cujus mortem non ita diu facinus quoddam forte fortuna commissum accepimus, quod incredibilem amorem imperatoris, quo eam complexus est, perspicue patefecit.

Imperator crebritate bellorum coactus novum quoddam et peregrinum tributi genus civitatibus imposuit : quod quidem Antiochia non tulit, sed plebs cum videret eos, a quibus exigebatur tributum propter inficiationem suspendi, tum alia patrat maleficia, quæ multitudo imperita occasionem seditionis nacta patrare solet, tum statuam æneam Placillæ imperatricis deturbat, et per magnam Urbis partem trahit. Quibus auditis imperator, ut par erat, graviter commotus, omnia privilegia urbi illi adimit : et principatum Laodicææ, vicinæ civitati tradit, quippe istud Antiochenos gravissime laturos existimavit, postremo se urbem incensurum, penitusque vastaturum minatur, atque adeo in pagum redacturum. Porro magistratus quosdam in illo audaci facinore deprehensos prius interfecerunt, quam de ipsa tragica clade imperator certior factus esset. Imperator autem quamvis omnia quæ fuerat minatus, imperavit fieri ; tamen lex, quæ hortatu magni illius Ambrosii lata erat, obstabat, quominus fierent. Ubi vero nuntii, qui urbi imperatoris minas exponerent, eo adveniunt, nempe Elobocus dux exercitus et Cæsarius præfectus palatii, omnes minis illis perterriti in magno metu erant. At virtutis athletæ, qui ad montis radices habitabant, quique multi erant, et viri optimi; hos duos monere, et hortari cœperunt. Ex quorum numero fuit Sanctissimus Macedonius. Iste in montium verticibus vitam agens noctes, diesque omnium Servatori sinceras preces offerebat : qui neque imperatoris violentiam pertimescere, neque de potestate eorum, qui missi erant, laborare visus est : sed in urbe media, prehenso alterius pallio, ambos ex equis descendere jubet. Illi vero cum viderent senem statura exigua, pannis sordidis amictum; primo indignari quidem; sed ut primum a quibusdam eorum, qui antecedebant, viri illius virtutem didicerunt : desiliunt ex

equis, illius genua amplecti, veniam denique petere cœperunt. Macedonius divina imbutus sapientia, tali oratione eos compellat : Dicite, viri charissimi, imperatori hæc verba, non solum imperatorem esse, sed etiam hominem. Itaque ne oculos tantummodo ad imperium adjiciat, sed suam etiam naturam mente contempletur : nam cum homo sit, illis imperat, qui sunt ejusdem naturæ participes; humanam autem naturam ad imaginem et similitudinem Dei fabricatam esse. Quare ne tam crudeliter, et inhumane imaginem Dei e medio tolli jubeat : nam bilem movet opifici, cum ejus imaginem contumeliose tractet. Consideret enim quam iniquo animo tulerit ipse æneam imaginem conjugis contumelia affectam esse ; se tamen in imaginem Dei contumeliosum esse non dubitare. Ac quantum intersit inter imaginem inanimam, et animatam, vivam et ratione præditam; omnibus qui sunt ratione præditi, perspicuum est. Illud præterea secum cogitet, nobis perfacile esse pro una ærea imagine multas fabricare : sed eum omnino non posse facere vel pilum unum illorum, qui interfecti sunt. Hac audita oratione viri illi admirabiles, eam ad imperatorem retulerunt : qua cum ejus iracundia restincta esset, pro minis, quas jactaverat, scripsit litteras, quibus se purgabat, iræque causas in illis exposuit. Non oportebat, inquit, si quid a me peccatum esset, conjugem summis laudibus merito decorandam, post mortem tantam contumeliam subire : sed si qui mihi succensuissent in me furentis animi impetus convertere debuissent. Adjunxit etiam, se acerbe tulisse, et valde animo discruciatum esse, cum intellexisset, quosdam a magistratibus trucidatos fuisse. Ista quidem a me sunt propterea commemorata, quod tum iniquum putabam, ut libertas loquendi a Macedonio Monacho longe præstantissimo usurpata, oblivione deleretur; tum perutilem illam legem magni Ambrosii suasu conscriptam omnium oculis subjicere cupiebam.

His confectis rebus imperator fidelissimus omne suum studium ad errorem gentilium evertendum transtulit, legesque promulgavit, quibus imperatum erat, ut simulacrorum fana diruerentur. Nam Constantinus Magnus omnibus præconiis merito efferendus, videns adhuc orbem terræ cæco errore furentem, tametsi vetuit omnino dæmonibus hostias immolari; non tamen eorum delubra demolitus est, sed mandatum solum dedit, ne quisquam ad ea accederet; quin etiam istius filii sunt paterna diligenter persecuti vestigia. Julianus autem impietatem renovare, et flammam veteris fraudis jam pridem extinctam de integro accedere, laboravit. At cum Jovianus imperio potitus esset, simulacrorum cultum omnino vetuit. Valentinianus quoque ille magnus eisdem legibus Europam præclare gubernavit. Cæterum Valens sicut aliis omnibus permisit potestatem, eam quam vellent religionem amplectendi, et eos colendi deos, quos ipsi pro diis haberent : ita adversus solos doctrinæ Apostolicæ propugnatores bellum continenter gessit. Itaque toto tempore quo ille regnabat, ignem in aris accendere, libamenta et hostias simulacris immolare, gentiles non destiterunt. Quæ omnia cum fidelissimus imperator Theodosius pro certo comperisset, extirpavit radicitus, et sempiterna oblivione obruenda curavit. Atque ex Episcoporum numero Marcellus Apamearum Antistes, vir in rebus omnibus longe præstantissimus, lege imperatoris, tamquam machina bellica, omnia delubra urbis, cujus Episcopus erat, prorsus expugnavit. Theophilus quoque Alexandrinus Episcopus, urbem suam errore in simulacris colendis liberavit.

Jam vero imperator cognita morte Valentiniani junioris et Eugenii tyrannide; in Europam exercitum traducit. Eodem tempore Joannes quidam monasticum vitæ genus excolens, vixit in Ægypto, qui gratia Spiritus sancti imbutus, sciscitantibus multas res futuras prædixit. Ad istum misit imperator nuntium, quæsitum, an bello cum tyrannis decertaret; avebat enim de eo fieri certior. Qui, uti prædixerat, cum in primo bello victoriam *sine sanguine* habituram : sic *in* posterum, post multam hominum cædem, superiores laturum significavit. Qua spe indutus imperator, complures ex hostibus acie instructa telis confixit, multosque ex barbaris, qui ei auxilio venerant, amisit. Ibi cum duces dicerent, nimis paucos ad prælium de integro ineundum superesse, hortarenturque ut bellum aliquamdiu intermitteret, quo ineunte vere exercitu collecto, hostes multitudine vincerent : imperator fidelissimus eorum consilium repudiavit. Nam non committendum, inquit, est, ut salutaris crux, tantæ arguatur *imbecillitatis* ; Herculisque statuæ tantum virtutis nostro testimonio tribuatur : quippe ut crux nostrum exercitum ; ita illa hostium antecedit. Qua oratione cum tanta

in Deo fiducia habita, cum copiæ relictæ, et paucæ admodum essent et animi fractæ; sacra æde in vertice montis ubi castra, fecerunt reperta totam noctem hujus universitatis gubernatorem precibus sollicitavit : sub tempus autem noctis, quo galli cantare solent, somnus eum oppressit. Qui humi stratus videre sibi visus est duos viros candido indutos amictu, equis albis vehi, qui ipsum bono animo esse, timorem abjicere, prima luce arma capere, et exercitum in aciem educere jubent : nam se auxiliares, et velut antesignanos ad eum missos esse, et alterum esse Joannem Evangelistam, alterum Philippum Apostolum esse. Hac oblata visione imperator, preces fundere non desistit : sed attentiore cogitatione eas Deo adhibet. Eadem quoque visio militi secundum quietem apparuit, qui præfecto suo eam narravit : ille eum deducit ad tribunum militum, tribunus autem ad ducem. Dux novi aliquid inde portenti ratus, imperatori significat. Tum imperator, non mei causa, inquit, hæc visio oblata est (ipse namque illis qui victoriam promiserant, fidem habui) sed ne quisquam existimaret me, utpote prælii faciendi cupidum, eam confinxisse. Huic igitur militi Deus imperii mei propugnator, hanc obtulit visionem, ut mihi eamdem narranti certum testimonium daret. Nam mihi primum communis omnium Dominus, illam ostenderat. Quare omni metu prorsus amoto antesignanos nostros, et principes belli gerendi sequamur : nemo bellantium multitudine metiatur victoriam, sed eorum potentiam, qui se duces nobis præbent, quisque consideret. Hac oratione militum animis valde confirmatis, omnes de monte deducit. Tyrannos autem cum videret milites procul a se ad prælium ineundum paratos, ornat exercitum, et aciem instruit. Ipse vero colle quodam occupato, ait militibus suis, imperatorem jam quasi mori cupientem, et desiderio ex hac vita abeundi, flagrantem prælio decertare. Dat igitur mandatur ducibus, ut vivum eum ad se, et vinculis constrictum adducerent. Postquam autem phalanges ordine locatæ erant, satis animadverti potuit, cum quam ingentes hostium copiæ essent; tum quam paucæ cum imperatore jungerentur in acie. Cum autem tela utrinque conjici cœpta sunt, tunc antesignani imperatoris vere promissa præstitere. Nam ventus violentus e regione hostibus irruens, illorum sagittas, jacula, spiculaque in ipsos retorquet, adeo ut nullum teli genus cis adjumento fuerit, neque miles gravis armaturæ, neque sagittarius, neque jaculator imperatoris exercitum lædere potuerit. Quin etiam tanta pulveris copia in eorum facies impetu ferebatur, uti palpebras decludere, et pupillas oculorum pulveris vi graviter oppugnatas regere, et tueri eos coegerit : imperatoris autem exercitus nullo damno, incommodove ex illo turbine accepto, fidentibus animis hostes trucidant. Qui quidem his rebus perspectis, et divino auxilio, quod imperatoris copiis allatum erat, cognito, abjectis armis, veniam ab imperatore supplices petunt. Ille autem flexit animum, et illorum misericordiam capit. Jubet denique tyrannum celeriter ad se adduci. Illi igitur propere collem ascendunt, in quo tyrannus ignarus rerum jam gestarum confidebat. Qui cum eos anhelantes videret, ipsaque anhelitus crebritate adveniendi judicantes celeritatem victoriæ nuntios esse suspicatus est. Rogat, num Theodosium, ut illis erat imperatum, vinctum adducerent. Cui illi. Non eum, inquiunt, adducimus ad te : sed te hinc ad eum abducimus. Hoc namque in mandatis dedit summus hujus universitatis moderator Deus. Quæ cum dixissent, et e solio erepto vincula injiciunt, abducunt vinctum, et qui paulo ante insolenter gloriatus fuerat, captivum ad Theodosium deducunt. Imperator autem primum injuriarum in Valentinianum, et impie occupatæ tyrannidis, eum in memoriam revocat : deinde bellorum contra imperium legitimum susceptorum causa, cum irrisione reprehendit statuam Herculis, qua fretus tam audax, temerariumque facinus admiserat. Postremo justam, æquamque de supplicio illi irrogando sententiam pronuntiat. Talem se Theodosius cum in pace, tum in bello præstitit. Quippe semper divinum imploravit auxilium. Hac parta victoria in morbum delapsus, filiis imperium distribuit, ac majori natu eam partem, quam ipse rexerat : minori autem Europæ tradidit gubernacula. Utrumque veram pietatem colere hortatur : ea enim pacem conservari, bellum extingui, hostes in fugam verti, trophæa erigi, et victoriam denique constare. Hac hortatione filiis adhibita, obiit mortem, cujus gloria sempiternæ memoriæ commendata est.

Collatio Theodosii cum Davide.

Rectissime Theodosius imperator cum Davide rege conferri posse videtur. Uterque bellator felicissimus fuit, uterque pietati in Deum addictissimus ; uterque mitis, et humilis valde, uterque peccatum grande commisit, uterque ita serio peccatum suum lacrymis lavit : ut cor utriusque super nivem dealbatum fuisse videatur. Multa prælia fecit David, et semper victor evasit, quia non in gladio, et arcu suo confidebat ; sed in Deo vivo, et vero, qui est Dominus exercituum. Sic noster Theodosius multa prælia fecit ; sed tria potissimum. Primum adversus barbaros, qui cum Istrum flumen transivissent cum ingentibus copiis, ut non solum Thraciæ, sed toti orienti terrorem maximum incusserint : occurrit illis Theodosius, nondum imperator ; sed a Gratiano imperatore dux mititum electus : et primo prælio tanta celeritate illos fudit, ut cum Cæsare dicere posset : « Veni, vidi vici », eaque causa fuit, ut Gratianus eum consortem imperii declaraverit. Alterum fuit committendum potius, quam commissum prælium cum Maximo tyranno, qui Gratianum occiderat, et imperium ejus invaserat : sed hoc, ut Abbas Joannes, vir sanctissimus illi prædixerat, sine sanguine militum suorum confecit, occiso repenta Tyranno, et occidentali imperio recuperato. Tertium prælium cum Eugenio altero tyranno commisit, sed pugnante Deo de cœlo pauci multos vicerunt, ut paulo ante dictum est. Itaque tam Theodosius, quam David divina protegente dextera, in omni prælio victor evasit.

De pietate, et fide Davidis testimonium habemus ab Ecclesiastico, qui loquens de regibus Testamenti veteris, scribit, omnes reges illos peccavisse, præter Davidem, Ezechiam, et Josiam, reliqui enim omnes velidololatræ fuerunt, velidololatriam permiserunt. Idem nos de Theodosio dicere possumus, si comparetur ad imperatores, qui ante illum fuerunt, uno excepto Philippo, qui tamen idololatriam non sustulit, nec prohibuit. Deinde Constantinus Magnus, et ejus filii, ut etiam Jovianus, et Valentinianus cum filiis idololatriam prohibuerunt, sed non everterunt, quin potius Valens imperator eam liberam esse voluit, et Julianus Apostata eamdem exercuit, et fovit. Primus, qui cultum inanium deorum severe prohibuit, et fana, ac templa deorum evertit, et idololatriam funditus extirpavit, Theodosius fuit, ut Theodoretus testatur. Ad hæc rex David mitis, et humilis fuit, et arguentes se patienter audiebat ; ut intelligi potest ex increpatione Nathan Prophetæ : noster quoque Theodosius, non solum mitis et humilis, sed Sacerdotibus Domini obedientissimus fuit. Jussit illum aliquando Sanctus Ambrosius exire de sanctuario, et cum reliqua plebe consistere : paruit continuo, et gratias egit, quod ab Ambrosio didicisset differentiam inter Sacerdotes, et laicos quam differentiam apud Constantinopolim discere non potuerat. Et tamen hic non erat unus ex regibus, sed imperator orientis, et occidentis universi. Multa prætereo causa brevitatis.

Venio ad comparationem peccati, et pœnitentiæ. David peccavit adulterans alienam uxorem, et maritum ejus occidi procurans : qua occasione non ille solum, sed permulti alii perierunt ; ut intelligi potest ex libro secundo Regum. Theodosius iratus quod apud Thessalonicam, seditione facta magistratus publici lapidibus obruti fuissent ; jussit a militibus suis occidi obvios quosque de populo : et cædes ascendit ad numerum septem millium hominum. Admonitus postea David a Nathan Propheta, pœnitentiam egit : admonitus Theodosius ab Ambrosio Episcopo, simili modo pœnitentiam egit. Comparemus nunc peccatum cum peccato, et pœnitentiam cum pœnitentia. Peccatum regis David ex concupiscentia carnis ; peccatum imperatoris Theodosii ex iracundia originem duxit. Sed peccatum David fuit geminatum, adulterium videlicet cum aliena conjuge, et occisio multorum innocentium sine ulla causa justa ; peccatum Theodosii fuit unum, et ex justa causa, ultionis videlicet injuriæ in publicos magistratus. Itaque peccatum Theodosii in eo solum positum fuit, quod iracundia vehemens effecit, ut ultionis justæ metas excederat. Addit autem Sanctus Ambrosius in oratione de obitu Theodosii, flevisse illum peccatum quod ei aliorum fraude obrepserat : quæ certe circumstantia culpam illius non parum extenuat. Huc accedit, quod Deus ipse videtur peccatum Davidis gravius judicasse, quam peccatum Theodosii : David enim per Nathan significari jussit, filium ex adulterio natum paulo post moriturum ; et gladium ex ejus domo non recessurum, et uxores

ejus publice violandas, quæ vaticinia brevi adimpleta sunt omnia : Theodosio nostro post peractam pœnitentiam, omnia prospere evenerunt. Pœnitentia Davidis sine dubitatione ulla seria, et gravis, et diuturna fuit ; sed tamen privata, inter domesticos parietes, in gemitu, et lacrymis : et pœnitentia Theodosii, non solum seria, et gravis, et diuturna, sed etiam publica fuit. Primum per menses octo, Sancti Ambrosii jussu ab ingressu templi, communicatione sacramentorum abstinuit ; quod totum tempus in lacrymis, et dolore consumpsit. Deinde publice in templo coram populo humi stratus pavimentum lacrymis lavit, frontem percussit, capillos sibi evulsit. Ita Deo, Sacerdotibus, et toti Ecclesiæ satisfecit. Et, quod argumentum est verissimæ et maximæ pœnitentiæ, toto vitæ tempore peccatum illud postea deflevit. Sic enim loquitur Sanctus Ambrosius in oratione paulo ante commemorata : « Neque ullus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem, quod utique a Sancto Davide didicisse videtur, qui ait in Psalmo, quem proprie scripsit ob peccatum homicidii cum adulterio Conjunctum : *Peccatum meum contra me est semper.* » Sit igitur David pariter cum Theodosio, et Theodosius cum Davide speculum fidei, justitiæ, humilitatis, religionis, et pœnitentiæ omnibus regibus, aliisque principibus, ut cum regnum temporale dimiserint, regnum adipiscantur æternum.

Obiit Theodosius anno Domini 395, cum vixisset annos quinquaginta, et imperasset cum Gratiano et Valentiniano juniore annos quatuordecim, et solus in toto orbe Romano annos duos, relictis imperii hæredibus, filiis suis, Arcardio, et Honorio.

VITA ET VIRTUTES

TIBERII IMPERATORIS OPTIMI ET RELIGIOSISSIMI.

Tiberius imperator cum Justino regnavit, ut Cæsar, annis tribus, solus autem, ut Augustus, annis quatuor. Fuit autem omnibus Dei donis mirifice exornatus, sed potissimus quatuor. Primum enim populos sibi subjectos gubernavit, ut pater, non ut dominus ; ex quo factum est, ut ab omnibus subditis mirifice diligeretur. Deinde in bello, quod gessit cum Persis, exercitum tam copiosum collegit, et virorum fortissimorum plenum, ut nullus unquam imperator ejusmodi castra habuisse legatur ; proinde mirum non fuit, si Persas omnino domuerit. Ad hæc, erga pauperes Christi, ob ejusdem Christi amorem usque adeo liberalis et munificus fuit, ut metas omnes liberalitatis excessisse videatur : cum ejus prædecessor Justinus et ejus successor Mauritius avarissimi fuisse legantur. Ex quo factum est, ut Justinus in pœnam peccati in delirium inciderit, et coadjutore in imperio opus habuerit ; et Mauritius exosus militibus factus, cum uxore et liberis occisus fuerit. Denique in fide Catholica asserenda, et defendenda ardentissimus fuit, sic ut amicissime Antistiti, et de se optime merito, Eutychio Episcopo Constantinopolitano non pepercerit, cum eum a Sancto Gregorio Romano, tunc Diacono, post Pontifice, de hæresi convictum fuisse animadvertit. Hæc et alia ejusdem generis ex quatuor scriptoribus, duobus Græcis, Evagrio, et Nicephoro ; et duobus Latinis, Gregorio Turonico, et Gregorio Romano cognosci possunt : qui omnes, Nicephoro excepto ipsius Tiberii Augusti tempore floruerunt. Sed jam Evagrium audiamus, Tiberii laudes enarrare incipientem.

Interea temporis Justinus de consilio Sophiæ, Tiberium Cæsarem declarat : taliaque verba in eo declarando locutus est, qualia a nulla historia vel vetere, vel recentiore, sunt omnino commemorata. Deo videlicet propitio ei tempus largiente, tum ad sua ipsius peccata confitenda, tum ad explicanda ea, quæ ex usu reip. forent. Nam cum Joannes Episcopus una cum suis, cumque Principes ac magistratus, cum denique milites prætoriani in atrio sub dio, ubi ejusmodi negotia de more inveterato agi solent, in unum cogerentur ; Justinus Tiberium tunica induens imperatoria, et læna circumvestiens, sic clara voce locutus est. Ne te in errorem inducat vestis splendor, neque illustris ornatus istarum rerum, quæ sub aspectum cadunt, decipiat : quibus ipse in fraudem impulsus, imprudens me ipsum gravissimis suppliciis obnoxium reddidi. Itaque tu in rep. summa cum mansuetudine, et animi lenitate regenda, mea vitia præstato. Atque digito magistratus demonstrans : Non oportet, inquit, horum consiliis morem gerere : nam hi me in istas, quas cernis miserias deduxerunt. Aliaque ejus generis protulit verba, quæ omnes cum in maximam traduxere admirationem, tum ad immensam vim lacrymarum profundendam impulere.

Erat iste Tiberius corpore maxime procero et robusto, et pulchritudinis excellentia omnium opinione majore, adeo ut non regibus solum, et imperatoribus, sed omnibus etiam hominibus facile præstaret. Ac primum, quod ad corporis formam attinet, ea principatu plane digna fuit : quod autem spectat ad animum, illum mansuetudo, et benignitas exornavit. Primo ipso aspectu omnes videbatur ad se diligendum invitare. Divitias eas putavit, quæ cuique sâtis essent ad largiendum, non solum ad necessitatem, verum etiam ad affluentiam. Nam non istud modo considerabat ; quod qui opibus indigeant, illis beneficia accipienda sint, sed quod imperatorem Romanum deceat liberaliter dare. Aurum vero adulterium existimavit, quod cum subjectorum lacrymis collectum est. Qua re inductus, tributum unius integri anni vectigalibus condonat. Quin etiam prædia, quæ Ardamanes tributis impositis fere labefactaverat, quasi in libertatem vindicavit ; et non modo damnum, pro ejus magnitudine, sed etiam cum fœnore sarcivit. Atque iniquas largitiones, pro quibus alii imperatores suos subjectos magistratibus pro libidine abutendos exponere, et quodammodo divendere consueverant, remisit, cavitque per leges ne quid ejusmodi in posterum committeretur.

Idem Tiberius cum pecuniam malam, et inique partam ita collocasset, sicut ratio et æquitas postulabat, res ad bellum faciendum necessarias parare, ingentem cogere exercitum virorum facile prætantissimorum tam ex gentibus Transalpinis circiter Rhenum incolentibus, quam ex Cisalpinis quin etiam ex Massagetis, aliisque ex genere Scytharum, et Pæonia præterea, Mysia, Illyria, et Isauria collectorum, adeo ut prope centum quinquaginta turmas equitum lectissimorum instructas haberet : quorum subsidia Chrosroem, qui statim post Daras expugnatas, tempore æstivo in Armeniam invaserat, indeque iter versus Cæsaream urbem Cappadociæ primariam susceperat, penitus profligavit. Iste Chrosroes tam insolenter se gessit adversus imperium Romanorum, uti cum imperator legatos ad eum misisset, illis ne se quidem adeunti potestatem facere dignaretur ; sed jubceret eos Cæsaream usque sequi. Ibi namque se consilium de eorum legatione initurum dixit. Postquam vero exercitum Romanum ex adverso sibi occurrentem, et a Justiniano fratre Justini, qui tam miserabiliter interfectus fuit, gubernatum, et armis firme munitum, et turbas classicum canentes, et signa ad pugnam sublata, et milites acute vociferantes, et in acie pulchro ordine locatos, iram, et furorem anhelantes, et tantum, ac tam egregium equitatum, quantum nemo aliquando ex imperatorum numero, vel ipsa cogitatione conceperit, animadvertit, vehementer obstupefactus ; præ re tam insperata, inexpectataque ex intimo pectore ingemuit, et prælium exordiri noluit. Eum igitur pugnam differentem, cunctantem, terentem tempus, et callide ludificantem, Curs Scytha, qui dextero cornu exercitus Romani præfuit, adortus est : et cum Persæ impetum ejus ferre non possent, sed aciem penitus desererent ; Curs magnam cædem hostium fecit. Postremum agmen a tergo invadit : ubi apparatus tum Chosrois, tum totius exercitus locatus fuit. Capit thesaurum regis universum, et omnem præterea apparatum bellicum, idque Chosroe inspectante, toleranteque, atque hoc potius perpetiendum arbitrante, quam Curs impetu facto in ipsum irrueret. Curs igitur cum suis magna pecuniæ vi, et multis spoliis potitus est : jumenta cum sarcinis, inter quas ignis fuit, quem pro Deo coluit Chosroes, abducit : atque Persarum exercitu repulso, lætum pœna canentes, sub crepusculum redit ad suos, qui jam stationes, in quibus ordine locabantur, reliquerant. Et adhuc neque Chosroes, neque illi præliari cœperant ; sed quædem dumtaxat velitares pugnæ factæ sunt ; sic ubi singuli ex utroque exercitu, uti fieri solent, cum singulis congrederentur.

Chosroes autem ingenti rogo noctu accenso, prælium nocturnum instituit. Ac cum Romani duos haberent exercitus, illum, qui versus septentrionem erat, intempesta nocte adoritur. Quo repente, et de improviso pedem referente, Melitinam urbem sitam in proximo, præsidiis nudatam, atque prorsus desertam a civibus, invadit; qua igne absumpta, parat se ad fluvium Euphratem trajiciendum. Ubi vero copiæ Romanorum in unum coactæ, eum sequi cœperunt; ipse metuens de salute sua, conscenso elephante, fluvium transmittit: magna autem pars exercitus sui tranando flumine, undis obruta est. Quam submersam cum accepisset, mature decessit. Itaque Chosroes hoc postremum supplicium, pro insana temeritate contra Romanos admissa luens, una cum suis, qui supererant, in orientem revertit. Ibi autem pactas habuit inducias, ne quis eum invaderet. Justinianus vero incursione cum toto exercitu in fines ditionis Persarum facta, tota hyeme ibi commoratus est; nemine quicquam omnino ei exhibenti molestiam. Circiter vero solstitium æstivum redit, nulla parte exercitus amissa: atque in finibus, quibus Romanorum, et Persarum imperium terminatur, cum magna vitæ prosperitate, et rerum gestarum gloria, totum æstitatis tempus contrivit. Chosroes autem ingenti doloris cumulo oppressus, animo fracto, et ancipiti cura debilitato languens, crebris denique et variis ægritudinis fluctibus demersus, miserandum in modum interiit: ac legem, quam scripsit, ne rex Persarum in posterum contra Romanos arma ferret, velut sempiternum suæ fugæ monimentum post se reliquit. Quo extincto, Hormisdes ejus filius regnum capescit: de quo in præsentia omitto dicere, quandoquidem res deinceps exponendæ, me ad se vocant, et sermonis nostri cursum eo transferri expectant.

Audivimus Evagrium: audiamus nunc Gregorium Turonicum. Cum autem Justinus imperator amisso sensu, amens effectus esset, et per solam Sophiam Augustam ejus imperium regeretur, populi, ut in superiore jam libro diximus, Tiberium Cæsarem elegerunt, utilem, strenuum, atque sapientem, eleemosynarium, inopumque omnium defensorem. Qui cum multa de thesauris, quos Justinus aggregavit, pauperibus erogaret; et Augusta illa eum frequentius increparet, quod rempublicam redegisset in paupertatem; diceretque: Quod ego multis annis congregavi, tu infra paucum tempus prodige dispergis; aiebat ille: Non deerit fisco nostro: tantum pauperes eleemosynam accipiant, aut captivi redimantur. Hic est enim magnus thesaurus, dicente Domino: *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea corrumpit, et ubi fures non effodiunt, nec furantur.* Ergo de quo Deus dedit, congregemus per pauperes in cœlo, ut Dominus nobis augere indignetur in sæculo. Et quia ut diximus, magnus, et verus Christianus erat, dum hilari distributione pauperibus opem præstat, magis ac magis ei Dominus subministrat. Nam deambulans per palatium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua Crux dominica erat sculpta, et ait: Cruce tua, Domine, frontem munimus, et pectora; et ecce crucem sub pedibus conculcamus. Et dicto citius, jussit eam auferri, defossaque tabula, atque erecta, inveniunt subter et aliam hoc signum habentem. Nuntiantesque jussit et illam auferre. Qua amota reperiunt et tertiam: jussuque ejus et hæc aufertur. Qua ablata inveniunt magnum thesaurum habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum, pauperibus adhuc abundantius, ut consueverat, subministrat: nec ei Dominus aliquid deficere permittebat, pro bona voluntate sua.

Quid ei in posterum Dominus transmiserit, non omittam. Narses ille dux Italiæ, cum in quadam civitate domum magnam haberet, in Italiam cum multis thesauris egressus, ad supra memoratam urbem advenit: ibique in domo sua occulte cisternam fodit, in qua multa millia centenariorum auri, argentique reposuit; ibique interfectis consciis uni tantummodo seni, per juramentum condita commendavit. Defunctoque Narsete, hæc sub terra latebant. Cumque supradictus senex, hujus eleemosynas assidue cerneret; pergit ad eum dicens: Si, inquit, mihi, aliquid prodest, magnam rem tibi Cæsar edicam. Cui ille: Dic, ait, quod volueris; proderit enim tibi, si quiddam nobis profuturum esse narraveris. Thesaurum, inquit, Narsetis reconditum habeo, quod in extremo vitæ positus celare non possum. Tunc Cæsar Tiberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos. Præcedente vero sene, hi sequuntur adtoniti. Pervenientesque ad cisternam deopertamque ingrediuntur: in qua tantum aurum, argentumque reperiunt, ut per multos dies vix evacuaretur a deportantibus. Ex hoc ille amplius hilari erogatione dispensavit egenis.

Dum hæc gererentur, Justinus impleto imperii octavo decimo anno, amentiam, quam incurrerat, cum vita finivit. Quo sepulto Tiberius Cæsar arripuit jam olim aggressum imperium. Sed cum eum secundum consuetudinem loci ad spectaculum circi præstolaretur populus processurum, parare ei cogitans pro parte Justiniani insidias, qui tunc népos Justini habebatur; ille per loca sancta processit. Completaque oratione, vocato ad se urbis Papa cum consulibus, atque præfectis, palatium est ingressus. Dehinc indutus purpura, diademate coronatus, throno imperiali impositus cum immensis laudibus imperium confirmavit. Factionarii quoque operientes ad circum cum cognovissent quæ acta fuerant, pudore confusi sine effectu regressi sunt, nihil homini, qui in Deo spem posuerat, adversari valentes. Transactis igitur paucis diebus adveniens Justinianus, pedibus se projecit imperatoris, quindecim ei centenaria auri deferens ob meritum gratiæ. Quem ille secundum patientiæ suæ ritum colligens, in palatium jussit adsistere. Sophia vero Augusta, immemor promissionis, quam quondam in Tiberium habuerat; insidias ei tentavit intendere. Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem triginta diebus ad vindemiam jucundaretur; vocato clam Justiniano, Sophia voluit eum erigere in imperium. Quo comperto, Tiberius cursu veloci ad Constantinopolitanam civitatem regreditur. Apprehensamque Augustam, ab omnibus thesauris spoliavit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens. Segregatisque pueris ejus ab ea, alios posuit de fidelibus suis, mandans prorsus, ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum. Justinianum vero abjurgatum tanto in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret: rursumque filio suo filiam ejus expeteret: sed non est res sortita effectum. Exercitus ejus Persas debellavit, victorque regressus, tantam molem prædæ detulit, ut crederetur cupiditati humanæ posse sufficere. Viginti elephanti capti ad imperatorem deducti sunt.

Audiamus nunc Sanctum Gregorium disputantem cum Eutychio Patriarcha de resurrectione carnis, ut intelligamus Tiberium imperatorem non pepercisse Eutychio erranti: quamvis ipsum Eutychium maximi faceret, eo potissimum nomine, quod sibi imperium prædixisset, ut Eustathius in ejus vita testatur. Sic igitur loquitur Sanctus Gregorius in lib. Moralium quarto decimo: « Et rursus circumdabor pelle mea. Dum aperte pellis dicitur, omnis dubitatio veræ resurrectionis aufertur: neque sicut Eutychius Constantinopolitanæ urbis Episcopus scripsit, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, ventis, aereque subtilius. In illa enim resurrectionis gloria erit corpus nostrum subtile per effectum spiritualis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ. Unde etiam Redemptor noster dubitantibus de sua resurrectione discipulis ostendit manus, et latus, palpanda ossa, carnemque præbuit dicens: *Palpate, et videte quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Qui cum eodem Eutychio in Constantinopolitana urbe positus hoc Evangelicæ veritatis testimonium protulisset, ait: Idcirco Dominus hoc fecit, ut dubitationem resurrectionis suæ de discipulorum cordibus amoveret. Cui ego: Mira, inquam, est res valde quam astruis, ut inde nobis dubietas surgat, unde discipulorum corda a dubietate sanata sunt. Quid enim deterius dici potest quam ut hoc nobis de ejus vera carne dubium fiat, per quod discipuli ejus ad fidem ab omni sunt dubietate separati. Si enim non hoc habuisse astruitur, quod ostendit: unde fides discipulis ejus confirmata est, inde nostra destruitur. » Et paulo infra: « Cum piæ memoriæ Tiberius imperator secreto me, et Eutychium suscipiens, quid inter nos discordiæ versaretur agnovit, et utriusque partis allegationes pensans, eumdem librum, quem de resurrectione scripserat, suis, quoque allegationibus destruens delibera vit, ut flammis cremari debuisset. » Hæc Sanctus Gregorius. Ex qua historia perspicue cernitur, quantus fuerit in eo principe Catholicæ fidei zelus. Erat enim Eutychius non solum imperatori gratissimus, et amicissimus; sed etiam Episcopus regiæ civitatis, et vir doctus, qui libros jam scripserat, et quod majus est, opinione sanctitatis, et signis, atque miraculis editis clarissimus. Contra, Gregorius homo externus, ordine Diaconus, ætate junior, nulla scriptione celebris, nullo miraculo edito illustris, nullo beneficio imperatori adstrictus: et tamen ubi cognovit imperator, opinionem Eutychii hæreseos labe esse suspectam: non solum eam rejiciendam censuit, sed etiam

librum ipsum continuo flammis voracibus cremandum existimavit. Itaque pius imperator, ubi periculum fidei Catholicæ vidit, oblitus est amicitiæ, et beneficiorum Eutychii, necnon dignitatis pontificalis, ætatis senilis, opinionis doctrinæ, vitæ sanctitatis, et famæ cœlestium miraculorum : et cum Apostolo clamandum censuit : *Etiam si Angelus de cœlo evangelizet, præter id, quod hactenus evangelizatum est nobis, anathema sit.*

Audiamus rursus Gregorium Turonicum de felici exitu ex præsenti vita imperatoris Tiberii. Hoc anno Tiberius imperator migravit a sæculo, magnum luctum relinquens populis de obitu suo. Erat enim summæ bonitatis, in elcemosynis promptus, in judiciis justus, in judicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens ; ipse quoque diligebatur ab omnibus. Hic cum ægrotare cœpisset, et se jam vivere desperaret, vocavit Sophiam Augustam, dicens : Ecce jam impletum sentio tempus vitæ meæ, nunc cum consilio tuo eligam, qui reip. præesse debeat. At illa Mauritium quemdam elegit, dicens : Valde strenuus, et sagax est vir iste : nam et sæpius contra inimicos reip. dimicans, victorias obtinuit. Hæc enim dicebat, ut isto transeunte, hujus conjugio necteretur. Sed Tiberius postquam consensum cognovit Augustæ de hujus electione, jussit exornari filiam suam ornamentis imperialibus ; et vocato Mauritio ait : Ecce cum consensu Sophiæ Augustæ ad imperium eligeris : in quo ut firmior sis, filiam meam tradam tibi. Et accedente puella, tradidit eam pater Mauritio, dicens : Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum. Utere ea felix, memor semper, ut æquitate, et justitia delecteris. At ille accepta puella duxit eam ad domum suam ; et transacta solemnitate nuptiarum, Tiberius obiit. Igitur celebrato justitio, Mauritius indutus diademate, et purpura, ad circum processit : acclamatisque sibi laudibus, largitis populo muneribus, in imperio confirmatur.

Audiamus denique Nicephorum de morte Tiberii hæc narrantem. Imperator in lecto suo repositus, in somnis viri speciem ex forma, quæ neque verbo, neque scripto exprimi queat, et veste tam candida, ut cubiculum ejus illustraret, vidit. Vir is manu protensa talia verba ad eum præfatus : Hæc tibi, Tiberi, ter sanctum numen renuntiat. Tyranni impii imperii tui temporibus non exstabunt. Postquam autem evigilavit, somnium illud amicis exposuit ; legibus deinde natura, quamvis imperator esset, obsecutus, terrenam tunicam deposuit, anima autem veluti umbraculum quoddam ad sedes superas evolante. Imperio Tiberius cum Justino tribus annis, solus autem quatuor annis præfuit. Hæc Nicephorus. Porro visio illa mirabilis ad imperium temporale Tiberii referri non potuit ; cum jam completum esset : neque ad imperium successoris, cum constet, Mauritium a Phoca tyranno crudeliter interfectum fuisse. Proinde necesse est, promissionem illam ad cœlestis imperii securitatem esse referendam, ad cujus consortium Tiberius vocabatur ; unus enim ex illis fuit, quibus in judicio dicitur : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare*, etc. Obiit Tiberius imperator anno Domini 386 cum imperasset annos septem, tribus cum Justino, quatuor solus.

VITA S. VENCESLAI

REGIS BOHEMIÆ

Ex D. Joannis Dubravii Olomucensis Episcopi historiæ Bohemicæ, libro quarto, et quinto conscripta. Consentiunt manuscripti codices, et antiquissima Martyrologia.

Sanctus Venceslaus Bohemiæ rex, patre Christianissimo simul ac religiosissimo Vratislao, matre vero Drahomira Lucensi, a Christiana religione alienissima, progenitus fuit. Siquidem longe severiorem, immanioremque in Christianos, quam Jezabel in Prophetas, ea se exhibuit. Qua de causa Ludmilla Vratislai ducis mater, per speciem visitandi, salutandique Drahomiram matrem suam Pragam adiit. Revera ut alterum filiorum (duos enim habebat, Venceslaum, et Boleslaum) sibi dari nutriendum impetraret. Cui cum oblata esset tam a patre, quam a matre legendi, utrum accipere vellet, potestas, Venceslaum, in quo melior indoles, meliorque spes elucebat, sibi adoptavit, aluitque deinceps pro suo : præceptorem ei adjungens Paulum, virum opinione sanctitatis celebrem. Hic domi aliquamdiu puerum docuit, post auctor fuit, ut Budecum, ad Nycenum Presbyterum ludi illic magistrum mitteretur, inquiens, majores ibi eum in litteris et disciplinis Christianis profectus facturum inter multos condiscipulos Christianos. Nam hæc præcipua cura erat aviæ, ut nepos Christianam religionem ante omnia disceret, coleretque.

Interim marito funerato, filiisque adhuc ætate imbecillioribus, Drahomira regionem invadit, ac statim odium in Christianos male diu dissimulatum detegit, edicto proposito, ut templa Christiani occluderent, cultu, cæremoniisque abstinerent Sacerdotes, populum ne docerent, nec ludimagistri discipulos. Secus facientibus carcer, exilium, mors denuntiata. Pragæ magistratus immutati, et pro Christianis idololatræ crudelissimi substituti, quorum instinctu clam palamque, ac semper impune fidei cultores indigne tractabantur, occidebanturque. At si quis ex Christianis, vel se defendendo, unum illorum aliquem interfecisset, pro uno in decem capita animadvertebatur. Tum vero, secundum tam impia, tamque immania matris facinora, Venceslaus, qui hactenus, ne in principatum succederet, ætatis, studiorumque excusatione utebatur, aviæ maxime hortatu, pollicentis se quoque curarum nepotis fore participem, magno omnium assensu, regimen in Bohemos suscepit.

Ad tollendam igitur fraternam discordiam quam plerumque inter fratres bona individua suscitare solent, in ipso statim principatus introitu decernitur, ut Boleslao fratri juniori pars aliqua hæreditatis assignetur, finesque utriusque ditionis constituantur. Boleslavia, ei assignata est cum territorio suo ultra Albim, ita ut Albis fluvius citra, ultraque terras finiret. Mater juniorem filium moribus suis congruentem secuta est. Venceslaus principis thronum solus Pragæ obtinuit. Alius fortasse mutato honore, id quod subinde usu venire videmus, mores quoque aucta dignitate et potentia immutaret : at Venceslaus ab omni ambitione invictus, demissius pene princeps, quam privatus agebat, aliquantoque diligentius observabat, ne quid de instituto prioris vitæ apud aviam transactæ intermitteret. Nam et noctibus intensius quam prius ad psallendos Psalmos laudesque Deo dicendas utebatur, et dies per plura pietatis officia transigebat, crebrius in funus prodeundo, languentes invisendo, laceros, nudosque convestiendo, pauperes alimentis sustentando. Instituerat præterea sibi inediæ ac vigiliæ quoddam, quasi cum avia certamen experiri satagens ipse, an illa sæpius jejunaret, pervigilaretque.

Interim Drahomira dirumpi præ invidia, secumque nefaria adversus socrum meditari, quod illa majore gratia apud Venceslaum quam ipsa mater polleret, religionemque Christianam nimis prolixe proveheret. Nec longius nefaria meditata perficere distulit, quam invenit cædis perficiendæ audaces sicarios. Instante exilii die, quem Ludmilla futurum divinitus præviderat, vocat ad se clientulos omnes, mercedemque cuique suam dis-